

Veggerby Fællesmekanisering

Skrevet af Niels Nørgaard Nielsen på baggrund af Arkivets arkivalier om foreningen og med sagkyndig vejledning og indspark af Leo Nøhr, tidligere medlem af foreningen

Helt tilbage i midten af bondestenalderen har mennesker, foruden egen muskelkraft, brugt forskellige dyr som trækraft for markredskaber, i første omgang arden, der siden udviklede sig til en plov, der kunne vende jorden, og ikke kun som arden rode op i jorden og lave riller. De første dyr, der her i landet har været anvendt har været okser, og siden kom hesten til.

Det var først i slutningen af 1800-tallet at de første dampdrevne traktorer dukkede op i først og fremmest USA og siden fik en vis udbredelse som trækraft på de allerstørste herregårde her i Danmark.

Amerikansk traktor af mærket "Mogul". Den kunne bruges til såvel markarbejde som til ved remtræk at trække fx et tærskværk. Traktoren står på Gl. Estrup

Traktor fra herregården Torstedlund

Op mod 1. verdenskrig dukkede der også traktorer med fx glødehovedmotorer op på disse gårde, men langt størstedelen af landbruget klarede sig med heste, suppleret med stude til at trække plov, harve, høstmaskiner, såmaskiner og hvad der ellers har været brugt i markarbejdet. Disse traktorer blev også brugt til, i lighed med damptraktorerne, via et system af remtræk, at trække først og fremmest tærskmaskiner.

I mellemkrigstiden tog mekaniseringen af landbruget et opsving, og det blev mere almindeligt med traktorer på herregårdene, og i nogen grad på større landbrug, til at trække redskaber såsom plove og høstmaskiner; i første omgang selvaflæggere, siden den meget udbredte selvbinder. Det var først i 1960'erne at selvbinderne blev afløst af mejetærskere i Danmark.

I mellemkrigstiden og den første tid efter 2. verdenskrig var heste dog den dominerende trækraft i dansk landbrug. På mindre landbrug var det den norske hest, der trak læsset. På de store gårde blev

de kraftige belgiske heste populære, hvilket blandt andet kan ses udtrykt i oprettelsen af Øster Hornum Belgieravlforening i 1943. Foreningens eneste aktiv var en avlshingst, som med jævne mellemrum blev udskiftet for at forhindre indavl blandt foreningens medlemmers heste. Foreningen drev sit virke frem til 1976. I de seneste år har de belgiske heste nok været mere til hobbybrug end til seriøst markarbejde.

Niels Bruun Pedersen ved sin far Jens Holger Pedersens grå Ferguson i 1958 på gården Vestergård ved Byrsted.

Mekaniseringen af også de mindre landbrug tog kraftigt fat efter krigen. Bistået af Marshall-hjælpen skete der en stor import af først og fremmest nye eller brugte engelske traktorer i form af fx "den bette grå" Ferguson. Om denne import fortæller Lars Buus Larsen fra Hæsum: "Jeg kom til at hjælpe Arfeldt i Aalborg den gang han begyndte at importere brugte Ferguson traktorer fra England. De ny traktorer var der ikke så mange, der havde råd til at købe til at begynde med, men så begyndte han at importere nogen, der havde været brugt i England i et år eller to. Man kunne vel så få en nogenlunde gangbar brugt til omkring 2.500 kr. På den måde blev det danske landbrug hurtigt mekaniseret.

Jeg var med flere af naboerne ude for at kigge på de brugte traktorer, der ikke alle var lige misbrugte. Nogen af dem så jo Herrens ud, mens motoren og mekanikken var tip-top i orden. Sådan nogen var jeg med naboerne ude for at vurdere for dem, og så købte de sådan en. De kunne sætte sig på nakken af den og trille hjem med den. Derefter skulle de så til syn og dermed indregistreret, når de havde fået dem hjem og fået dem repareret og pudset op. Det hjalp jeg dem med, og så kørte vi dem til syn, hvor de alle sammen gik gennem syn, for jeg havde jo kontrolleret dem på den måde, jeg havde lært i militæret, hvor jeg havde fået mekanikeruddannelse".

Danhorse traktor med selvbinder 1954. Einer Winther Madsen var den første, som købte traktor i Tøttrup, og mange sagde: Nu går det galt for den unge mand

Nogle mindre landbrug satsede på at anskaffe sig maskiner og, foruden til eget brug, at arbejde for andre. Det kunne udvikle sig og danne udgangspunkt for egentlige maskinstationer. Sådan gjorde for eksempel Lars Buus Larsen, Hæsum. Hans lille maskinstation udviklede sig siden til Sørup Maskinstation.

Andre landbrug slog sig sammen og dannede fællesmekaniseringforeninger. Man kan betragte sådanne som et nyt skud på andelsbevægelsen, samtidig med at stor-driften i andre andelsforetagender få år senere ville nedlægge lokale

mejerier, slagterier, andelsfoderstofforeninger, brugsforeninger og andet på striben. Fællesmekaniseringforeningerne blev foreninger, hvor man i fællesskab købte større maskiner, som

efter et på forhånd aftalt system gik på omgang – nogle maskiner med fast fører, fx da mejetærskerne, højtrykspresserne og marksprøjterne gjorde deres indtog. Fællesmekaniseringerne startede i 1950'erne og voksede i antal til mange i løbet af 1960'erne. Vi ved, at der her på egen dannedes foreninger i Veggerby, Aarestrup, Holmager – og sikkert mange andre.

Gruppen, der startede Veggerby Fællesmekanisering - af medlemmerne kaldet "Fællesmekaniken"

I Veggerby Sogn tog en gruppe ejere af mindre landbrug initiativ til oprettelse af "Veggerby Fællesmekanisering". Derfor blev der indkaldt til stiftende generalforsamling 3. april 1962, hvor der blev vedtaget et sæt love og aftalt, hvordan de enkelte medlemmers andele skulle tegnes i forhold til deres brugs størrelse og forventet timeforbrug af maskinerne.

Af foreningens vedtægter fremgik det, at foreningens formål var ved at anskaffe traktorer, redskaber og maskiner for at få udført alt forefaldende landbrugsarbejde på bed-

ste og billigste måde, enten ved ansættelse af maskinførere eller ved at stille maskiner til medlemmernes rådighed, og at foreningen var et fællesskab, hvori medlemmerne overfor foreningens kreditorer hæftede solidarisk og indbyrdes i forhold til det areal eller antal timer, der var tegnet indenfor perioden. En periode fastsattes til fem år på samme vis som andelsmejerierne, der dog normalt arbejdede med ti-års perioder. For fællesmekaniseringsforeningernes vedkommende var det nok mere en formalitet end en realitet, for det ser ud til at overgangen fra en periode til den næste nærmest skete umærkeligt.

Som medlemmer kunne optages landbrugere i foreningens "naturlige virkeområde". Foreningen lagde ud med ni medlemmer. Efterhånden kom der flere til og andre gled af forskellige årsager ud, enten ved salg af ejendommen eller fordi de anså det for mere rentabelt selv at eje maskinerne eller få en maskinstation til at klare arbejdet. Det ser ud til at antallet af medlemmer aldrig oversteg tolv. For at blive medlem skulle man naturligvis godkendes af de øvrige medlemmer. En ejer af en mindre ejendom havde ikke været medlem og solgte midt i 1960'erne sin ejendom. Den ny ejer søgte om medlemskab, men blev i første omgang afvist, idet den forrige ejer havde været kendt for ikke at være videre omgængelig, og den "egen-skab" hang ved ejendommen i lang tid. Først i 1972 blev den ny ejer medlem, i starten kun af mejetærskeren, men fra 1976 fuldgældigt medlem af det hele.

Foreningen bestod fra starten af ni medlemmer med et samlet antal andele på 176. Antallet af medlemmer voksede, og igennem hele foreningens tid skete der justeringer af antallet af andele, der afspejlede det enkelte medlems forventede brug af de fælles maskiner. Beregningen af andele var et indviklet regnestykke, der ofte kunne få bølgerne til at gå højt. Trods sådanne bølger bemærkes det dog fra medlemmer, at der som en sidegevinst opstod et stærkt socialt fællesskab blandt medlemmerne.

Der blev på det stiftende møde aftalt et arbejdsgrundlag, der blandt andet gjorde det klart, at en valgt driftsleder skulle tilrettelægge arbejdet efter timebetaling, at maskinerne efter brug skulle afleveres til næste bruger i klargjort stand, hvor høj timeprisen skulle være og hvornår der skulle opkræves medlemsbidrag. Sluttelig blev det vedtaget at købe en grønthøster, to

staldgødningsspredere, en énkornsroesåmaskine og en roeoptager. Som lønnet driftsleder valgtes Erling Jensen, som kasserer Troels Haldrup Jensen og Alfred Hansen tilbød at opbevare maskinerne på sin ejendom for 100 kroner for det første år.

I marts 1963 var der blevet nedsat et udvalg til bygning af et maskinhus til Fællesmekaniseringens voksende maskinpark. Der knytter sig en sjov historie til, hvordan det gik til, at det blev besluttet, hvor det fælles maskinhus skulle placeres. Der havde forud for byggeriet været holdt møde for at aftale, hvor huset skulle placeres. Alle var interesseret i, at det blev ved deres ejendom. Pladseringen kunne man ikke enes om, men man aftalte hvor stort huset skulle være og hvordan det skulle indrettes. De, som var interesseret, skulle så give tilbud. Den, som gav det billigste tilbud, skulle bygge maskinhuset på sin ejendom. Da tilbuddene skulle åbnes, var alle naturligvis spændte på udfaldet. Børge Henningsen var en meget taktsom mand, hans tilbud lød: "10 kr. under laveste tilbud", så ved hans ejendom, Lyngsøvej 40, blev det fælles maskinhus bygget. Det blev til en pris af 2.000 kroner med afskrivning over 10 år og en årlig leje på 75 kroner.

Foreningens mejetærsker en gang i 1980'erne

I foråret 1964 udvidede foreningen maskinparken betydeligt, idet der blev købt en mejetærsker og en halmpræsser, en investering på 41.000 kroner, som finansieredes ved lån. Endvidere indkøbtes en betonblander til ophæng på traktor og en marksprøjte. Disse køb blev betalt kontant ved at der indbetaltes 10 kroner pr. andel. Det er ikke alle og enhver, der kan køre en mejetærsker, så det blev Ove Hansen og Niels Larsen, der blev oplært i kunsten og kørte den til en timepris på 6,50 kroner. Senere overtog

andre jobbet. Kun enkelte gange var det et problem at engagere en fast kører af mejetærskeren.

For at alle kunne få høstet på nogenlunde ens vilkår, var der særskilt driftsleder for mejetærskeren. Alle vil jo gerne have høstet på det optimale tidspunkt, og, som det er udtrykt af et medlem: "Mange landmænd ændrer adfærd i høstens tid, hvis vejret driller. For at tage højde for denne eventuelle ændrede adfærd, var der bestemte regler der gjaldt, og de blev overholdt". Reglen var, at den af medlemmerne, der først havde en kornmark, der var klar til høst, hos det medlem startede en på forhånd aftalt turnus runde. I hver runde kunne man maksimalt få høstet 33% af sit kornareal. Hvis man ønskede at "blive sprunget over", når det blev ens tur, skulle man vente til næste runde. De år hvor der regnede næsten hver dag, kunne der godt være nerver på, men når høsten var overstået, faldt alles nerver til ro.

Driftslederen for hele foreningen var ham (som regel hans kone), man ringede til for at booke den maskine, vogn eller hvad det nu var, man skulle bruge. Det gik forunderlig "smertefrit". Reglerne for vedligehold var sådan, at gik noget i stykker medens man brugte det, skulle man selv sørge for at få det repareret. 2-3 gange om året samledes medlemmerne i det fælles maskinhus, og hjalp hinanden med en grundig rengøring.

I foråret 1967 gjorde man en slags status. Her fremhævedes, at fællesskabet havde betydet mulighed for kraftigt øget produktion, fx en fordobling af svineproduktionen, en kraftig

forøgelse af antal malkekøer og tilsvarende udvidelse og modernisering af stalde og lader. Alt det gjort muligt, idet fællesskabet havde effektiviseret markarbejdet i betydelig grad, hvilket frigjorde arbejdstid og økonomi til andre aspekter af landbruget. Som nævnt før opstod der, udover det arbejdsmæssige, et socialt fællesskab, hvilket blandt andet kom til udtryk i afholdelse af en årlig sommerfest. Disse sommerfester foregik med fælles bustransport, på skift, til et af landsdelens forskellige danse/spisesteder.

Roetoppe tippes i lastvognen til hjemtransport i 1996

Som ved benyttelsen af mejetærskeren i høsttiden, var der faste regler for optagelse af roer om efteråret. Når roesæsonen nærmede sig, samledes de medlemmer, der havde kvæg, og dermed andel i "roesættet" for at klargøre dette. "Roesættet" bestod af en grønthøster, en roeoptager og fire til fem aflæsservogne. Når man så gik i gang, var der på forhånd fastsat en bestemt rækkefølge, fx "Holger, Johs, Børge, Henning, Per, osv.", hos hvem der høstes roer. Konkret kunne vedtagelsen være, som her i 1982: "Vi begynder med

halvdelen af Børges roer og halvdelen af Pers og en tredjedel af Leos og herefter går vi videre i runden som fastsat".

Medlemmerne mødte personlig med sin hver sin egen traktor. Roesæsonen startede fx 10. oktober og varede to til tre uger, alt efter hvordan vejret var. Man mødte klokken 9 og sluttede klokken 16. Alle havde fodret før mødetid, og skulle hjem og fodre til aften efter klokken 16. Der hvor arbejdet foregik, var alle seks-syv mand på fuld kost bestående af middagsmad og eftermiddagskaffe.

Igennem hele foreningens levetid blev der med jævne mellemrum købt nye maskiner til erstatning for udslidte eller blot for at udvide kapaciteten med nyere og større. De mindre køb blev finansieret ved indbetaling af fast kronebeløb pr. andel fra de medlemmer, der havde brug for netop denne investering.

Når det gjaldt større indkøb, kunne der lånes i "Danske Indkøbsforeninger", der havde til huse på Axelborg i København, hvor også de øvrige landbrugsfaglige organisationer havde til huse. Indkøbsforeningernes formål var at finansiere medlemmernes indkøb af maskiner og redskaber. Indkøbsforeningerne lånte ud til landmænd og virksomheder, der havde sit virke i landdistrikterne. Det var i princippet indkøbsforeningen, der indkøbte den ønskede maskine, og ifølge kontrakten havde foreningen ejendomsretten over den pågældende maskine, indtil sidste afdrag og renter var betalt. Medlemmerne bestemte selv hvilket produkt, de ønskede at indkøbe. Udlånsbetingelserne var, at der udlåntes til mejetærskere, traktorer og alle maskiner, der brugtes i marken, vogne, gyllepumper, fodervogne, foderbokse, højtryksrensere m.m. Der kunne højest udlånes 200.000 kr. til et medlem som fx Veggerby Fællesmekanisering. Til nye maskiner udlåntes op til 85% af købsprisen. Afdragstiden for nye maskiner var op til 8 år. Renten var 3-5%, hvilket var meget lavt i forhold til lån og kassekredit i pengeinstitutter på samme tid. Som oftest havde foreningen samtidig en større eller mindre kassekredit i fx Provinsbanken i Nibe.

Foreningens medlemmer i arbejdstøjet ved mejetærskeren en gang i 1980'erne

Når det var besluttet at købe ny maskine, fx ny mejetærsker, nedsattes et udvalg, der indhentede tilbud hos lokale maskinforhandlere. Når der var indkommet tilbud på en passende maskine til en favorabel byttepris for den gamle, blev købet godkendt på et fællesmøde. Ofte blev der handlet hos Ejler Pedersen Nibe og Peter Holland i Suldrup, men det hændte også at der blev handlet i Terndrup eller andre steder, hvis bedre bud kom derfra. På samme vis

var det forskellige værksteder, der stod for reparation og vedligehold af maskinparken.

Foreningen kørte videre gennem 1980'erne og 1990'erne uden de store falbelader. Der blev skiftet maskiner med jævne mellemrum og procedurerne omkring roehøst og kornhøst gik i den normale gænge. Dog skete det, at man måtte ty til hjælp fra en maskinstation til at klare høsten i meget pressede situationer. Nogle forlod foreningen, mens ny kom til.

Dog fornemmes efter år 2000, at strukturændringerne i landbruget gjorde, at det begyndte at tynde ud i foreningen. Flere forlod foreningen end der blev nye optaget. På møder blev det påtalt, at nogle medlemmer ikke deltog i aktiviteterne og at andre købte maskiner til eget brug i stedet for at bruge foreningens. Flere og flere maskiner ejedes kun af et par medlemmer, så på den måde blev foreningen mere og mere spaltet op i små interne foreninger. I 2003 var der fx kun fem medlemmer, der skulle have høstet med foreningens mejetærsker. Trods alt fejredes foreningens 40-års jubilæum med en stor fest i Skivum Krat, hvortil også "gamle" medlemmer blev indbudt.

I 2002 blev der gjort en slags status over foreningens virke. Der var nu ni medlemmer. Maskinparken udgjorde 1 mejetærsker, 2 halmpressere, 3 tromler, 1 roeaftager, 1 roeaftopper, 4 vogne, 1 skårlægger, 1 plov, 1 høvender, nogle river og grubbere. Ved den lejlighed fandt man i øvrigt ud af, at idéen om fællesmekaniseringer i sin tid var kommet fra folkesocialisten Aksel Larsen. Den oplysning vidste man ikke rigtig, hvad man skulle stille op med, for "ganske vist er en stor del af landmændene ved Veggerby Venstre-orienterede. Men normalt kun når det gælder det liberale parti, Venstre".

I 2006 beklages det på generalforsamlingen, at festudvalget ikke havde ladet høre fra sig siden jubilæet. På samme generalforsamling ytrede formanden ønske om at fællesskabet ville fortsætte for fællesskabets skyld. Festudvalget blev dog genvalgt, hvilket også gjaldt for formanden. På generalforsamlingen i 2007 udtalte et medlem, at han håbede foreningen kunne fortsætte, selvom strukturudviklingen tyndede ud i antallet af medlemmer, der nu var nede på et antal af seks. Herefter deltes maskinerne ud til de enkelte medlemmer og hvervet som driftsleder blev nedlagt. To medlemmer meldte sig herefter ud på grund af salg af deres ejendomme. Selv om foreningen ikke blev nedlagt, er der ikke flere indførelser i beslutningsprotokollen. En epoke i egnens landbrug var slut.